

Prvním rysem životních orientací je poměrně silná preference osobních životních perspektiv mladých lidí v Praze. Tato preference je především výrazem pozitivních výsledků dosavadního vývoje socialismu v naší zemi a je logické, že se tyto výsledky projevují jak v podmínkách života a práce pražské mládeže, tak v jejích životních orientacích. Podle některých poznatků z výzkumu jde ovšem o životní orientace svým způsobem jednostranné, akcentující jen jednu stránku vztahu mládeže a socialistické společnosti. Každý výzkum mládeže v podmínkách socialismu je (ať již s tím autoři počítají či nepočítají) analýzou stavu a problémů výchovy mládeže k socialistickému uvědomění. V této souvislosti pak podle výsledků výzkumu značná část mládeže v Praze nedoceňuje význam vlastní společenské angažovanosti, a to i pokud jde o řešení specifických problémů života a práce mládeže a zajišťování těch perspektiv, které rozvoj socialismu před mládeží objektivně otevírá.

Názornou demonstrací této interpretace životních orientací pražské mládeže může být i zjištění nízké míry znalosti těch otázek, které jsou v centru zájmu mladých Pražanů. Přes význam, který respondenti přisuzují řešení bytového problému, jen necelá třetina dovedla správným odhadem určit počet bytů postavených v Praze v době realizace výzkumu.

Výše uvedené hodnocení životních orientací pražské mládeže nelze chápat jako kritiku mládeže nebo dokonce jako výraz pesimismu pokud jde o vývoj vztahu mladých lidí ke společnosti. Všechny výzkumem získané poznatky svědčí spíše o zdravém vývoji životních orientací mládeže, zaměřeném na rozvoj osobnosti v souladu s možnostmi rozvinuté socialistické společnosti. Jde však o to, zvýšit nároky na mládež ve smyslu její větší aktivizace a uvědomění si těsné souvislosti mezi realizací osobních perspektiv a řešením aktuálních i budoucích problémů vývoje naší společnosti a Prahy zvláště.

Údaje o životních orientacích pražské mládeže umožňují též interpretovat ty poznatky z výzkumu, které vypovídají o míře spokojenosti pražské mládeže, z nichž některé byly uvedeny v úvodu této stati. Můžeme předpokládat, že kladný vztah mládeže k Praze je utvářen především v rovině akceptování Prahy jako sociálního prostoru, který nabízí rozsáhlé možnosti pracovního uplatnění, ať již přímého nebo na základě absolvování střední či vysoké školy. Vztah k Praze jako k životnímu prostředí již zdaleka není tak jednoznačný; celková úroveň životní spokojenosti pak vyjadřuje jistý kompromis mezi těmito dvěma rovinami přímého a zprostředkovaného hodnocení podmínek života a práce mládeže v Praze. Z hlediska politické práce s mládeží je ovšem pozitivním zjištěním i to,

že kritické výhrady mládeže vůči životnímu prostředí v Praze souhlasí s hodnocením problémů dalšího rozvoje Prahy, jak je obsahují dokumenty státních i stranických orgánů, jak jsou zakotveny ve volebních programech i v generálním plánu rozvoje Prahy.

Výzkum pražské mládeže nepotvrdil existenci diferenciace mládeže, závislé na ekologických podmínkách jejího života v Praze a to přes důkladné pokusy takovou diferenciaci najít. Pokud jde o hodnocení podmínek na pražských sídlištích, jsou mladými lidmi vnímány spíše jako lepší ve srovnání s tradičním obytným prostředím v centrálních čtvrtích města.

Výsledky výzkumu potvrzují existenci sociální diferenciace mládeže v Praze. Tato diferenciace je ve výzkumu zachycena v rozdílech, které jsou podmíněny odlišným charakterem práce jednotlivých skupin mládeže a její ekonomickou aktivitou či neaktivitou. Jestliže tedy řada závěrů z výzkumu hovoří ve prospěch koncepce jednotného celopražského programu práce s mládeží, pak toto zjištění ukazuje na potřebu specifikace programu práce s mládeží, a to především ve smyslu zvýšení pozornosti věnované nové generaci pražské dělnické třídy i hledání dalších a účinnějších forem řešení problémů mládeže v období, kdy po ukončení všeobecné a odborné přípravy vstupuje do zaměstnání.

Antonín Matějovský

Odlišnosti v socializačních výchovných postupech rodičů vůči chlapcům a dívkám

Při výchově chlapců a děvčat se dosud v rodinách uplatňují odlišné metody a přístupy, cesta jejich socializace je od nejtělejšího věku orientována v té či oné míře diferencovaně. V tomto směru dosud přezívají některé staré tradice, které se později mohou promítat do pracovního a rodinného postavení žen.

V současné době se přijímá jako obecný princip vysvětlování rozdílů v sociálním chování dívek a chlapců mechanismus sexuální identifikace, tj. přijetí orientace k odlišné sexuální roli¹ očekávané na základě kulturně sociálních norem, jak v sovětské [Kon 1971], tak i v anglosaské [Maccoby 1966], [Sears 1965] sociálně psychologické literatuře. Potvrzuje se, že chování dítěte je diferencováno zpevněno v závislosti na příslušnosti k určitému pohlaví, a to již od prvního roku jeho života, a tedy nikoliv až v předškolním věku, jak se do nedávna předpokládalo. Při výzkumech socializace dítěte bylo zjištěno, že již 13měsíční chlapci se výrazně odlišují od srovnatelné skupiny dívek stejného věku ve svém chování vůči matce, při volné hře a ve frustrační situaci. Ovšem na podkladě dřívějšího pozorování matčina chování vůči dítěti v 6 měsících jeho věku se ukázalo, že některé

¹ Sexuální roli se nerozumí jen erotické aspekty mužské nebo ženské role, ale celý komplex chování,

které je podmíněno společenským postavením muže nebo ženy ve struktuře dané společnosti.

z rozdílů souvisely s tímto dřívějším chováním matky vůči dítěti. Jeví se tudíž pravděpodobně, že rodiče se chovají odlišně vůči chlapcům a dívkám již od prvních měsíců jejich života, čímž u nich navazují a zpevňují chování, které je přiměřené jejich budoucí roli.

U nás se o významu přijetí žádoucí sexuální role pro zdravý vývoj dětské osobnosti hovoří zpravidla jen v kontextu obecných otázek socializace osobnosti [Helus 1973], [Říčan 1973], zatímco o specifických rozdílech ve výchovném působení rodičů vůči dívkám a chlapcům toho víme dosud jen velmi málo.²

Problematika socializace hochů a dívek k jejich budoucí odlišné sociální roli se výrazně objevila při výzkumu rodičovských postojů a jejich vlivu na formování dětské osobnosti. Jeho smyslem bylo zachytit rozdíly v socializaci chlapců a dívek v našich kulturně sociálních podmínkách. Formulace dotazníků byla zaměřena jednak na zjišťování výchovných postojů otců a matek, jednak na percepci těchto postojů dítětem. Informace získané prostřednictvím dětské percepcie nepovažujeme jen za kontrolní vzhledem ke sdělení rodičů. Tuto percepci považujeme za samostatný, poslední článek působení rodiny na vývoj dítěte.

Výzkumná sonda byla provedena na výběrovém souboru 41 hochů a 43 dívek ze čtyř tříd různých škol v Praze (Vinohrady, Holešovice, Liboc a Petřiny). Kritériem pro zařazení do výzkumu byla podmínka, aby děti žily v úplné rodině, tj. s oběma rodiči, a aby oba rodiče s výzkumem spolupracovali. Zkoumané děti byly v období dospívání, jejich věk se pohyboval mezi 12. až 15. rokem. Věkový průměr dívek byl 13,2 roku, chlapců 13,7. Období dospívání bylo zvoleno záměrně, neboť v této době dochází k vyhranění socializace pro budoucí sexuální roli, ale i z důvodu metodologického, neboť značná kognitivní vyspělost dítěte v tomto věku zvyšuje spolehlivost od něj získaných informací.

Dotazníky byly administrovány skupinově, vždy žákům celé třídy, jejichž počet nepřesahoval 30. Podobně i rodiče dětí byli společně pozváni do školy podle jednotlivých tříd. Pro ty, kteří se napoprvé nedostavili, byl stanoven další náhradní termín. Pro spolupráci se podařilo získat asi 70 % rodičů.

Základní charakteristiky aplikovaných výzkumných metod

Jako metoda zjišťování výchovných postojů rodičů byl aplikován dotazník PARI — Parental Attitude Research Instrument — autorů E. S. Schaefera a R. Q. Bella [Schaefer — Eell 1958 : 339—361]. Je to vícerozměrný dotazník, měřící v jedné variantě *postoje matek*, v druhé *postoje otců*. Dotazník pro matky

zjišťuje 23 různých postojů k rodinnému životu a k výchově dítěte, přičemž škála pro každý postoj vždy obsahuje 5 položek, s nimiž má matka projevit silný nebo mírný souhlas, či silný nebo mírný nesouhlas a podle jejich reakcí získávají výpovědi hodnoty 4, 3, 2 nebo 1.

Byly tak zkoumány například *postoje matek* k respektování názorů dítěte, k vynucování poslušnosti od dítěte, k jejich ochotě přizpůsobit se požadavkům dítěte, řešit s ním jeho problémy, vyžadovat od něho stálou aktivitu, potlačovat jeho agresivní chování. Současně byly měřeny další faktory ovlivňující přizpůsobení dítěte: manželský konflikt, spokojenost ženy s rolí matky, závislost matky na manželovi a tendenci matky získat vedoucí postavení v rodině.

Při vypracovávání metody PARI bylo vytypováno několik hlavních faktorů, charakterizujících chování matek. Nejsilnější faktor, mateřská kontrola, postihuje autoritářské, potlačující, omezující a punitivní postoje matek. Nejvyšší zátěže na tomto faktoru mají následující škály: vyloučení vnějších vlivů, zbožnění rodičů, vměšování se do světa dítěte, potlačování sexuality, v rodině vládne matka, snaha zlomit vůli dítěte, nadměrná ochrana dítěte, vylučná funkce matky, snaha zrychlit vývoj dítěte, potlačování agresivity dítěte.

Druhý faktor, otevřené projevování hostility, lze výstižně charakterizovat jako míru hostility vůči dítěti i manželovi a jako zavržení ženské role. Nejsilnější koreluje se škálami: podrážděnost, zavržení role matky v domácnosti, manželský konflikt.

Třetí faktor, kladný postoj k výchově dítěte, koreloval se škálou zacházení s dítětem jako se sobě rovným, kamarádství a účast a povzbuzování verbalizace.

Při interpretaci faktorové struktury bývá třetí faktor pokládán za málo významný, neboť podle mínění autorů odráží jen společensky žádoucí postoj k dítěti, proklamovaný odborníky. První dva faktory a jejich extrapoložené protiklady (tj. láska vs. hostilita, autonomie vs. autorita) tedy tvoří základní pojmový rámec pro většinu charakteristik mateřského chování.

Dotazník rodičovských postojů *pro otce* je analogický dotazníku pro matky. Obsahuje 30 osmipoložkových škál, jež jsou opět cyklicky uspořádány. Jsou formulovány tak, aby postihovaly ty aspekty otcova chování, které jsou relevantní pro vývoj dítěte. Z hlediska měření se nejlépe osvědčily škály sledující autoritativní úlohu otce, například tělesné tresty, vynucování bezvýhradné poslušnosti, zbožnění rodičů, vyloučení vnějších vlivů ap. Dále se ukázaly jako dosti spolehlivé škály měřící manželský konflikt, konzervativní přístup k ženě a spokojenost s daným stavem.

² Některé konkrétní rozdíly v chování matek vůči jednoročním chlapcům a dívkám zaznamenala J. Kotásková [Kotásková 1973], která rovněž zjistila,

že některé psychologické kategorie, jako například „závislost“, mají odlišný obsah pro dívky a odlišný pro chlapce.

Tabulka 1a: Rozdíly ve výchovných postojích matek vůči chlapcům (N = 41) a dívkám (N = 43)

Škály	Průměry*		Standardní odchylky		t-test
	Hoši	Dívky	Hoši	Dívky	
1. Respektování názorů dítěte	17,6	17,9	1,9	2,1	0,87
2. Nadměrná ochrana dítěte	16,4	16,2	2,7	2,6	0,23
3. Výhradní zájem o rodinu	14,3	15,7	3,8	3,0	1,80
4. Vynucování bezvýhradné poslušnosti	13,1	11,8	3,5	3,4	1,66
5. Matka je „mučednice“	15,5	15,6	2,9	3,5	0,23
6. Strach, že dítěti ublíží	14,7	14,1	3,0	3,3	0,76
7. Manželský konflikt	14,2	14,5	3,6	2,9	0,37
8. Přisnost	14,5	13,5	2,7	3,7	1,34
9. Podrážděnost	12,8	12,2	3,5	3,7	0,73
10. Vyloučení vnějších vlivů	14,3	14,2	2,9	3,2	0,16
11. Zbožnění rodičů	14,9	15,0	3,1	3,3	0,07
12. Potlačování agresivity dítěte	14,9	14,2	2,8	2,7	1,09
13. Nespokojenost s rolí matky	13,1	12,6	2,9	3,0	0,65
14. Rodiče se přizpůsobují dítěti	16,7	15,7	1,8	2,4	2,03**
15. Vynucování aktivity	16,2	15,8	2,7	3,2	0,63
16. Neeht řešit s dítětem jeho problémy	11,5	11,2	3,1	2,9	0,47
17. Neuznalost manžela	14,4	15,2	3,4	3,2	1,10
18. Potlačování zájmu o sexuální otázky	13,7	12,3	3,0	3,3	2,01**
19. V rodině vládne matka	13,0	12,3	3,8	3,4	0,85
20. Vměšování do světa dítěte	14,6	12,9	3,6	4,1	1,92
21. Kamarádství a účast	17,6	17,6	2,1	2,1	0,17
22. Snaha zrychlit vývoj dítěte	12,5	12,4	2,6	2,0	0,23
23. Nesamostatnost matky	15,9	15,2	1,9	2,5	1,51

* Vážený aritmetický průměr z „n“ bodové škály.

** p < 0,05

Faktor autoritativní kontrola má nejvyšší zátěže na škálách nadměrné ochrany dítěte, klamání dítěte, zbožňování rodičů a vyloučení vnějších vlivů.

Faktor demokratické postoje nejvýše koreluje s povzbuzováním verbalizace dítěte, rovnostářským postojem vůči němu, otevřeným projevováním lásky a kamarádkým přístupem k dítěti.

Faktor manželský konflikt, který má vztah k matčiným faktorům hostilita-zavržení, případně k hostilnímu zavržení role matky v domácnosti, koreluje s dominancí otce, ale ne-

promítá se tolik do jeho postojů k dítěti, jako je tomu v případě matek.

Faktor tresty se týká používání tělesných trestů při výchově. Je však pravděpodobné, že tento faktor může být projevem celkové emoční lability otce, neboť má vysoké nasycení rovněž na škálách manželského konfliktu, povzbuzování verbalizace a nízké na škálách potlačování agresivity a sexuálních projevů dítěte.

Faktor přísná disciplína odpovídá faktoru nadměrné požadavky na výkon dítěte u matek. Nejvyšší zátěže má na škálách striktnosti

Tabulka 1b: Rozdíly ve výchovných postojích otců vůči chlapcům (N = 41) a dívkám (N = 43)

Škály	Průměry*		Standardní odchylky		t-test
	Hoši	Dívky	Hoši	Dívky	
1. Respektování názoru dítěte	27,4	27,8	2,9	2,3	0,57
2. Nadměrná ochrana dítěte	24,5	24,0	4,1	4,7	0,51
3. Výhradní zájem o rodinu	23,8	22,2	4,5	4,2	1,71
4. Vynucování bezvýhradné poslušnosti	21,8	20,4	5,6	4,4	1,25
5. Tělesné tresty	20,2	19,3	5,8	4,7	0,79
6. Klamání dítěte	16,2	15,1	4,4	4,3	1,15
7. Manželský konflikt	21,3	20,7	4,1	4,2	0,60
8. Rodiče se přizpůsobují dítěti	26,3	26,7	2,6	2,6	0,75
9. Odmitání trestů	19,7	20,1	5,1	4,7	0,34
10. Vynucování aktivity	25,1	25,1	4,4	4,2	0,05
11. Otevřené projevy citu	22,6	22,2	3,7	4,0	0,50
12. Egoismus otce	19,6	18,9	4,8	4,7	0,69
13. Potlačení agresivity	19,5	21,6	4,6	4,3	2,20**
14. Zbožnění rodičů	22,5	22,3	4,7	5,2	0,15
15. Vyloučení vnějších vlivů	24,9	23,8	4,2	4,8	1,12
16. Podrážděnost	17,1	16,9	4,1	4,1	0,16
17. Přísnost	21,9	21,6	5,5	4,0	0,26
18. Potlačování zájmu o sexualitu	19,9	19,1	4,8	4,2	0,88
19. V rodině „vládne“ otec	17,8	16,2	5,9	5,8	1,30
20. Kamarádství	26,8	27,7	3,4	2,7	1,29
21. Neuznalost manželky	21,7	20,9	5,4	5,2	0,72
22. Vyhýbá se citovým projevy	24,4	24,1	4,0	3,5	0,33
23. Nechť řeší s dítětem jeho problémy	18,1	17,5	5,1	4,7	0,63
24. Autonomie pro dítě	27,2	27,2	3,4	3,8	0,01
25. Vysoké nároky na výkon dítěte	25,8	26,3	3,6	3,4	0,65
26. Konzervativní přístup k ženě	21,3	18,9	5,6	4,9	2,12**
27. Potlačuje projevy náklonnosti	23,0	23,6	4,9	3,9	0,63
28. Spokojenost s daným stavem	25,7	24,5	3,9	3,4	1,53
29. Vynucování samostatnosti od dítěte	26,9	27,2	4,6	2,9	0,37
30. Přeceňování budoucnosti na úkor minulosti	24,6	23,7	3,8	3,9	0,97

* Vážený aritmetický průměr z „n“ bodové škály

** p < 0,05

Tabulka 2a: Rozdíly v rodičovském chování matek podle percepce chlapců ($N = 41$) a dívek ($N = 43$)

Škály	Průměry*		Standardní odchylky		t-test
	Hoši	Dívky	Hoši	Dívky	
1. Kladný citový vztah	36,8	37,9	5,9	5,1	0,89
2. Dítě je středem zájmu	18,6	19,2	2,6	2,9	1,07
3. Nadměrné přivlastňování dítěte	16,5	16,6	2,7	3,3	0,21
4. Zavržení	23,1	21,3	4,6	4,9	1,78
5. Kontrola	18,7	18,0	3,6	3,3	0,97
6. Vynucuje dodržování pravidel	14,1	13,3	3,3	2,9	1,17
7. Otevřené projevování lásky	34,7	34,5	6,0	6,1	0,22
8. Vměšování do světa dítěte	16,1	16,4	3,7	3,5	0,37
9. Trestání vyvoláváním pocitu viny	15,0	14,2	4,4	4,1	0,88
10. Hostilní kontrola	31,6	29,8	6,9	6,4	1,28
11. Nedůslednost	11,2	11,4	3,1	3,8	0,20
12. Nevynucuje dodržování pravidel	12,2	11,5	2,9	2,7	0,99
13. Přijímá individualitu dítěte	37,1	37,9	5,3	5,4	0,71
14. Laxní postoj k disciplíně	15,0	14,2	2,9	2,8	1,34
15. Navozování úzkosti	15,6	13,9	3,8	4,3	1,84
16. Opovrhlivý a lhostejný vztah k dítěti	24,2	21,3	5,4	4,5	2,60**
17. Trestání odepřením komunikace	14,3	12,8	3,9	3,9	1,75
18. Extrémní autonomie	12,8	12,0	3,9	3,3	0,93

* Vážený aritmetický průměr z „n“ bodové škály

** = $p < 0,05$

a vynucování závislosti, ale také na škále tvrdé tresty, které jsou zřejmě v tomto případě jen metodou, jak přinutit dítě k vykonání žádoucích činností.

Dětská percepce rodičovského chování byla zjišťována Schaeferovým dotazníkem CRPBI (Children's reports of parent behavior inventory) [Schaefer 1965 : 413–424], [Schaefer 1965 : 552–557], který je formulován tak, aby pokryl všechny základní oblasti rodičovského chování. Jeho faktorová validita byla potvrzena i v jiných kulturních podmínkách, na belgické populaci [Renson – Schaefer – Levy 1968 : 1229–1235] a u nás J. Kotáskovou [Kotásková 1968 : 139–151]. Při našem výzkumu byla aplikována jeho revidovaná verze, která zahrnuje 18 základních škál vytvořených z 16 nebo jen 8 položek, podle stupně významnosti jednotlivých

škál pro charakteristiku rodičovského chování. Celý dotazník obsahuje 192 položek pro informaci o otci a právě tolik pro informaci o matce, takže výsledná charakteristika rodičovského působení na dítě se vyznačuje vysokou spolehlivostí. V našem případě bylo vyplňování dotazníku prováděno ve skupinách (asi 30 dětí) a trvalo v průměru 90 minut. Dítě vyjadřovalo na třístupňové škále do jaké míry údaj v dotazníku souhlasí s chováním jeho matky a otce, například „Dovolí mi jít ven, jak často chci“, „Rozhoduje, s kým se smím kamarádit“, „Utěšuje mě, když se něčeho bojím“ apod.

Zjištěné odpovědi lze kategorizovat v rámci tří základních faktorů rodičovského chování. Prvním je faktor lásky či hostility rodičů vůči dítěti, daný tím, zda na škálách převažují hodnoty vyjadřující citovou podporu, přijímání

individuality dítěte a otevřené projevování lásky, či na záporném pólu zavržení a hostilní detašovanost rodičů.

Druhý hlavní faktor je nejlépe charakterizován škálami vměšování rodičů do světa dítěte a jeho kontrolováním prostřednictvím pocitu viny a úzkosti. Významné závažnosti na tomto faktoru mají rovněž škály posedivosti a protektivity dítěte rodiči, které též korelují s faktorem akceptace, a škály striktnosti a trestání, které jsou vázané na hostilitu a na třetí faktor. Tento faktor je označován jako faktor psychologické autonomie či kontroly.

Třetí faktor je význačen škálami extrémní autonomie a laxní disciplíny a jeho protikladný pól je částečně definován škálami striktnosti a trestání. Je označován jako faktor pevné či laxní kontroly a určuje, do jaké míry rodiče regulují a omezují činnosti dítěte pravidly a zda vyžadují jejich dodržování.

Diskuse výsledků provedené sondy

Ve výzkumu se neprojevilo mnoho významných rozdílů v rodičovském chování vůči dívčím a chlapcům. Ve srovnání s podobnými výzkumy prováděnými např. v USA, kde zejména percepce dětí vypovídá o značných rozdílech ve výchově chlapců a dívek, působí v našich podmínkách nepochybně neustále se rozvíjející proces demokratizace vztahů manželských partnerů a vztahů v rodině vůbec. To se přirozeně promítá i do smazávání rozdílů ve výchovných přístupech k dětem různého pohlaví.

Výchovné postoje matek

Rodičovské postoje matek vykazaly pouze dva statisticky významné rozdíly: a) Matky jednájí se svým synem demokratičtěji než s dcerou. b) Matky více potlačují sexuální projevy svého syna než dcery (viz tabulku 1a).

Tyto rozdíly v postojích matek vůči dívčím a chlapcům zřejmě vyplývají z dosud uznávané odlišnosti jejich sociální role. Od chlapce se očekává větší autonomie v jednání než od dívky, a tudíž nás nepřekvapuje, že matky jsou vůči chlapcům povolnější, že více respektují jejich individualitu a zájmy. V oblasti sexuálního chování však tato benevolence vůči chlapcům neplatí a pravděpodobně vzhledem k jejich častějším komplikacím a problémům v této oblasti projevují matky větší restriktivnost vůči sexuálnímu projevům chlapce.

Výchovné postoje otců

Rovněž v rodičovských postojích otců (tabulka 1b) se objevil jen dva statisticky významné rozdíly: a) Otcové významně více potlačují agresivitu u dcery než u syna. Toto zjištění je konzistentní s dosud uznávanou koncepcí sociální role. b) Otcové více preferují patriarchální typ rodinných vztahů před dítětem mužského pohlaví než před dítětem pohlaví ženského. Pravděpodobně jde o modelování zcela určitého typu rodinné interakce, která je stále ještě poplatná konzerva-

tivnímu pojetí ženské role, jak byla zformována v dřívějších společenských vztazích.

Chování rodičů podle dětské percepce

Rodičovské chování není zde ztotožňováno se subjektivním hodnocením ze strany dítěte. Dětská percepce je považována za vlastně již poslední článek výchovného působení, který má bezprostřední vztah k chování dítěte. Percipované chování rodičů je v podstatě významnější determinantou vývoje dítěte než tento reálný podnětový komplex, který, jak se zdá, může ovlivňovat dětskou osobnost jen v tom směru, v němž je percipován. Podrobnější diskuse uvedených souvislostí byla provedena autorkou v jiné práci [Koudelková 1974]. Statistická analýza dat byla provedena na počítačím stroji MINSK 22. Rozdíly ve výchovných postojích matek a otců vůči dívčím a chlapcům, jakož i percepce rodičovského chování dívkami a chlapci byla porovnávána pomocí T-testu. Výsledky jsou podrobně uvedeny v tabulkách.

Z údajů v tabulkách 2a a 2b vyplývá, že ve srovnání s dívkami chlapci percipují chování svých rodičů jako více hostilní.

Chování matek hodnotí jako více hostilní a detašované: u otců uvádějí, že je více kontrolováno, že na nich více vynucují dodržování pravidel, více užívají hostilních forem kontroly a častěji se k nim chovají opovržlivě a lhostejně; také více používají nepřímých, psychologických forem kontroly, a to trestání navozováním pocitu viny a úzkosti. (Tabulka 2b).

Informace získané od obou rodičů o jejich výchovných postojích jsou v souladu, oba rodiče zaujímají shodné postoje ve výchově syna a stejné postoje ve výchově dcery. Podobně jsou konzistentní sdělení o rodičovském chování, jak je percipují vůči sobě dívky a jak je percipují vůči sobě chlapci. Rozpor se však objeví, porovnáme-li výchovné postoje rodičů s percepcí rodičovského chování jejich vlastním dítětem.

Jak vysvětlit větší autoritativnost a hostilitu pocítovanou chlapci v protikladu ke sdělení jejich rodičů? V jiných výzkumech [Koudelková 1972] jsme zjistili u chlapců významně vyšší výskyt maladaptivních rysů než u dívek (vyšší agresivitu, hyperaktivitu, slabší volní vytrvalost a školní prospěch). Lze tedy předpokládat, že tyto poruchy, i když na úrovni výchovných postojů jsou více slučitelné se sociální rolí chlapce než dívky, na úrovni reálného chování vyvolají vyšší stupeň kontroly ze strany rodičů a v extrémním stupni, kdy autoritativnost rodičů je zcela neefektivní, vedou k hostilitě vůči dítěti.

Dále na základě závěrů jiných výzkumů [Bronfenbrenner 1961], [Bronfenbrenner 1963] můžeme předpokládat, že u dívek je optimální hladina pro rodičovskou autoritu ve srovnání s chlapci nižší, což může být podmíněno nejen pouze větším množstvím lásky a pozornosti, které se jim pravděpodobně dostalo, ale i jejich nižší hyperaktivitou a snazším utlumo-

Tabulka 2b: Rozdíly v rodičovském chování otců podle percepce chlapců ($N = 41$) a dívek ($N = 43$)

Škály	Průměry*		Standardní odchylky		t-test
	Hoši	Dívky	Hoši	Dívky	
1. Kladný citový vztah	37,5	37,1	5,9	5,9	0,28
2. Dítě je středem zájmu	17,9	17,8	2,6	3,5	0,20
3. Nadměrné přivlastňování dítěte	15,1	15,8	2,6	2,8	1,12
4. Zavržení	22,1	20,6	4,3	5,0	1,40
5. Kontrola	18,6	16,9	2,8	2,9	2,77***
6. Vynucuje dodržování pravidel	14,7	13,3	2,9	2,7	2,31**
7. Otevřené projevoování lásky	34,8	32,1	6,3	6,5	1,99
8. Vměšování do světa dítěte	15,6	14,2	3,2	3,5	1,86
9. Trestání vyvoláváním pocitu viny	13,8	11,8	4,2	2,9	2,50**
10. Hostilní kontrola	30,6	28,1	5,2	6,0	2,03**
11. Nedůslednost	11,6	11,0	3,1	3,4	0,82
12. Nevynucuje dodržování pravidel	12,6	11,6	3,3	3,0	1,46
13. Přijímá individualitu dítěte	37,5	37,8	5,6	6,0	0,27
14. Laxní postoj k disciplíně	14,3	13,7	2,6	2,9	0,97
15. Navozování úzkosti	14,5	12,6	3,7	3,9	2,23**
16. Opovrhlivý a lhostejný vztah k dítěti	23,8	21,5	4,4	4,3	2,43**
17. Trestání odepřením komunikace	13,1	12,2	3,8	3,6	1,12
18. Extrémní autonomie	13,2	12,9	3,5	3,2	0,32

* Vážený aritmetický průměr z „n“ bodové škály

** $p < 0,05$,

*** $p < 0,01$

váním nežádoucího chování viz [Walters — Demkow 1963 : 207—214].

Ze zjištěných rozdílů ve výchovných postojích rodičů vůči dívkám a chlapcům vyplývá, že ve vědomí našich otců i matek dosud přezívají některé tradiční formy myšlení, které svým způsobem zprostředkovaně přispívají k udržování některých momentů nerovnoprávnosti žen v naší společnosti. Ukazuje se, že v nazírání širokých vrstev obyvatelstva implikuje ženská role dosud nesrovnatelně větší díl konformity než role mužská. Již od nejranějšího období života v mnoha rodinách se stále ještě vyžaduje, aby dívka se více podrobovala než chlapec, příliš se neprosazovala a raději ustupovala. V tom jsou oba rodiče při výchově jednotní, otec pak ještě zpravidla dává najevo, že je rozhodujícím činitelem v rodině. Není pochyb o tom, že takové kon-

zervativní postoje mají negativní vliv i na pozdější pracovní a rodinné postavení žen. Jak odstranit tento problém, to je úkol, který stojí nejen před osvětovým působením společnosti, ale především je naléhavý při výchově v každé rodině.

Anna Koudelková

Literatura

- Bronfenbrenner, U.: *Towards a Theoretical Model for the Analysis of Parent-child Relationship in a Social Context*. In: J. Glidewell (ed.): *Parental Attitudes and Child Behavior*. Springfield, Thomas 1961.
- Bronfenbrenner, U.: *Some Familial Antecedents of Responsibility and Leadership in Adolescent*. In: L. Petrullo and B. M. Bass (eds.): *Leadership and Interpersonal Beha-*

- Cline, V. B. — Richards, J. M. Jr. — Needham, W. E.: *A Factor Analytic Study of the Fathers Form of the Parental Attitude Research Instrument*. Psychol. Record, 1963, 9, s. 65—72.
- Goldberg, S. — Lewis, M.: *Play Behavior in the Year-old Infant: Early sex difference*. Child Development, 1940, 40, s. 21—31.
- Helus, Z.: *Psychologické problémy socializace osobnosti*. Praha, SPN 1973.
- Kon, I. S.: *Sociologie osobnosti*. Praha, Orbis 1971.
- Kotásková, J.: *Mezikulturní výzkum postojů rodičů k dětem na základě Schaeferova pojmového modelu*. Československá psychologie, 1968, s. 139—151.
- Kotásková, J.: *Modely interakcí matky s dítětem získané pomocí faktorové analýzy*. Československá psychologie, 1973, 17, s. 293—305.
- Koudelková, A.: *Rodičovské postoje a základní faktory dětské osobnosti*. (Nepublikovaná kandidátská disertační práce. Praha 1972.)
- Koudelková, A.: *Dětská percepce rodičovského chování*. Psychologia a patopsychologia diēfata, 1974, 9.
- Maccoby, E. (ed.): *The Development of Sex Differences*. Stanford, Stanford University Press 1966.
- Nichols, R. C.: *A Factor Analysis of Parent Attitudes of Fathers*. Child Development, 1962, 33, s. 791—802.
- Renson, G. J. — Schaefer, E. S. — Levy, B. I.: *Gross-national Validity of Spherical Conceptual Models for Parent Behavior*. Child Development, 1968, 39, s. 1229—1235.
- Říčan, P.: *Psychologie osobnosti*. Praha, Orbis 1973.
- Sears, R. R. — Rau, L. — Alpert, R.: *Identification and Child Rearing*. Stanford, Calif., Stanford Univ. Press 1965.
- Schaefer, E. S. — Bell, R. Q.: *Patterns of Attitude toward Child Rearing and the Family*. J. Abnorm. soc. Psychol., 1957, 54, s. 391—395.
- Schaefer, E. S. — Bell, R. Q.: *Development of a Parental Attitude Research Instrument*. Child Development, 1958, 29, s. 339—361.
- Schaefer, E. S. — Bell, R. Q.: *An Adaptation of the Parental Attitude Research Instrument for Fathers*. Bethesda, NIMH 1958.
- Schaefer, E. S.: *A Circumplex Model for Maternal Behavior*. J. abnorm. soc. Psychol., 1959, 59, s. 226—235.
- Schaefer, E. S.: *Children's Reports of Parental Behavior: An Inventory*. Child Development, 1965, 38, s. 413—424.
- Schaefer, E. S.: *A Configurational Analysis of Children's Reports of Parent Behavior*. J. Consult. Psychol., 1965/B, 29, s. 552—557.
- Walters, R. H. — Demkow, L.: *Timing of Punishment as a Determinant of Response Inhibition*. Child Development, 1963, 34, s. 207—214.

Teoretické zpracovávání problematiky socialistického způsobu života i snaha proniknout hlouběji ke konkrétní podobě sociálních procesů, v nichž se způsob života utváří a jejichž poznání je nezbytné pro zdokonalení plánovací a řídicí činnosti, naráží stále zřetelněji na nedostatek potřebných informací. Soustava sociálních indikátorů, která se vžila ve statistické praxi, zachycuje spíše proměny ve společensky utvářených i individuálně modifikovaných podmínkách života, avšak vlastní životní projevy a formy i jejich paralely ve sféře vědomí (činnosti, potřeby, aspirace, hodnoty, normy apod.) postihuje spíše nahodile a nesystematicky. Zejména naléhavě je pocíťován nedostatek aktuálních informací o časových rozpočtech obyvatelstva, tj. o struktuře každodenně vykonávaných činností a o jejich distribuci v čase (poslední celostátní šetření bylo provedeno v roce 1967).

Výzva městského výboru KSČ ke spojení vědy s praxí obrátila pozornost Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV k sociální problematice hlavního města. Její zpracovávání znovu ukázalo, jak málo víme o základních sférách lidského života: o problémech práce, účasti na řízení společnosti, rodinném životě, způsobu trávení volného času. Proto jsme velmi uvítali možnost připravit výzkum časových rozpočtů pražské populace s využitím sítě zpravodajských domácností statistiky životní úrovně, která se otevřela spoluprací s Městskou správou Českého statistického úřadu v Praze. K provedení výzkumu byl v únoru 1976 přijat sdružený socialistický závazek obou institucí na počest XV. sjezdu KSČ, na jehož základě ÚFS ČSAV zajistil teoretickou i metodologickou přípravu výzkumu, jeho zpracování a interpretaci, Městská správa ČSÚ pak terénní sběr dat. Výzkum organizovala pracovní skupina, vedená J. Vítečkovou, ve složení: V. Rak a E. Rendlová (ÚFS ČSAV), L. Adámková a pracovnice odboru životní úrovně domácností MěS ČSÚ, s využitím rozsáhlé externí spolupráce a konzultací s dalšími pracovníky obou institucí.

Obsahově výzkum vychází z marxisticko-leninské koncepce vývoje socialistické společnosti, změn v sociální struktuře a utváření socialistického způsobu života, která byla vypracována a formulována v publikacích sociologické sekce ÚFS ČSAV, zejména oddělení pro výzkum utváření socialistického způsobu života, v průběhu pětiletého plánu základního výzkumu. V metodologické rovině využívá zkušeností získaných v předchozích československých i některých zahraničních výzkumech časových rozpočtů.

Teoreticko-konceptuální rámec výzkumu vychází z klíčového postavení činnosti ve způsobu života; jím se produkují nové hodnoty i reprodukuje společnost, v nich se člověk realizuje jako aktivní, uvědomělý, společenský subjekt. Nejdynamičtější prvkem ve složitém systému činností, podmínek a potřeb